

ERDÉLYI MUZEUM

XIX. kötet.

1902.

IX. füzet.

Egy híres kurucz epigramma.

A magyar sohasem bízott az osztrák politika őszinteségében. Kifejezést ad ennek népdalaiban és közmondásaiban. Halhatatlan Zrinyink is gyakran ad helyet prózaműveiben e nem oktan bizalmatlankodásnak. Ugyanő költőileg is kifejezi, midőn ily szavakat ad a Szigetvárra küldött török követ szájába:

Bizol-é németben, te okos horvát bán,
Hogy hamar segítséget küld neked talán?
Ki nem ismerheti német barátságát,
Leginkább magyarhoz gonosz akaratját?
De bár az úgy legyen, eljőjjön a német,
Rákháton tiúéktek hoz ő segítséget.

(Zrinyiász. VI. é. 29–31. v.)

Szintén ily óvatosan fejezi ki a Thököly Imre és Zrinyi Ilona házasságáról szerzett ének is a kétséges német jóakaratan vetett magyar bizodalmat:

Vesztett dolog hinni ott az reménységnek,
Hol csak az szóadást tartják elégségnek. (455. vszak.)

Sokkal nyiltabban, egész a megvetésig fokozódott keserűséggel gúnyolja ki az egykorú kurucz tábori dal a „nagy“ Leopold alatti udvari politikát, mely nemzetünket a csehek sorsára akarta juttatni:

Mindent ígér, de csak szorultában;
Semmit be nem vált, ha szabadjában.
Az németnek, ebhitűnek, fogadásában
Ne bízz többet, mint az ebnek ugatásában!
Pusztítani jött, nem segítségre,
Hogy elfoglalja országunk végre.
Álnoksággal nemzetünknek esküdt vesztére.
De az Isten rá fordítja még ő fejére!

Ne feledjük, hogy öt nemzedéknek keserű csalódása szólal meg a szilaj bosszú e fenyegető kitörésében. Mohács és I. Ferdinánd óta sokszor volt alkalma a magyarnak nemzete balsorsán okulni. Mindig nyugotra fordítván figyelmöket, a Habsburgok keveset törődtek a keleti részek érdekeivel. Az elgyengült töröknek bentartása kívánatosnak látszott; mert így a három részre oszlott s napról-napra fogyó magyarság mind gyöngébb gát lón népboldogító törekvéseik útjában. A jobb hazafiak fölismerték a végzetes helyzetet s előre látták a biztos pusztulást; de mitsem tehettek ellene. A legfőbbeknek adományokkal vagy olesó ezímekkel kötötte be a kormány szemét. Vagy mint a kurucz ének kesergő:

Az nagy uraknak mézes szókat bány
S hozzá hódulnak, mint bódult zsákmány.

Jól látták ezt költőink is: Gyöngyösi, Zrinyi és mások. Rimai a Balassi testvéreket elsírató versében ily megható hangon ad kifejezést honfűi bánatának:

Olvad, mert értéke nemzetemnek fogy s apad;
Becsület, szerenese rá csak gyengén sem akad.
A mihez kapna is,
Közi nagy volna is:
Előle más elragad.

Sok bú éri s gyötri végetlen reménységét,
Titkos óhajtással kesergő szegénységét.
S az inkább kinozza,
Hogy ölben hordozza
Halálos ellenségét.

Ily előzmények után nem csoda, hogy a kurucz mozgalmak idején, mikor eljött a régi ellenséggel való leszámolás óhajtott napja, népies költőink oly leplezetlen őszinteséggel fejezik ki több helyen a német iránt érzett gúnyt, megvetést és gyűlöletet. 1706-ban váratlanul félbeszakadván a megindult egyezkedés, a néphit szerint maga a fejedelem, Rákóczi Ferencz foglalta össze egy jellemző epigrammában a magyar nemzetnek a német hit iránt viseltető örök gyanúját. Ez epigramma az országszerte ismert, sőt a felvidéken, Zemplénben ma is dalolt (?) igazán tőrül metszett kurucz ének: Ne higyj, magyar, a németnek, Akármivel hitegetnek.

Méltó megfigyelnünk, hogy ez igénytelennek látszó, egyszerű versecske mindjárt legelején jambusi lendülettel indul s ily klasszikus ütemben emelkedik az első hat soron keresztül mindaddig, míg a költemény gúnyos előrésze, az epigrammának a hallgatót függőben, várakozásban tartó bevezetése be nem végződik. Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy mily sűrűn következnek egymásra az alliteratiók a magán- és mássalhangzós szók elején, egészen a régi magyar verselés szabályainak megfelelően :

Ne bigyj, magyar, a németnek,
Akármivel hitegetnek ;¹
Mert ha ad is nagy levelet,
Mint a kerek köpönyeged
S pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája . . .²

A verselés, mint látjuk, a rím és ritmus egyaránt jó. Az ütemek, sőt a verslábak is elég szabályosak, csak a harmadik sorban téved egy daktilus a jambus mellé, mi a görög-latin versek példájára szabad volt a középkor prozódiajában.³ Érdekes már most, hogy a mindjárt ezekre következő két utolsó sorban, az epigramma fülánkos második részében, a vers menete hirtelen megváltozik, az enyelgőn gúnyoló jambus pattogó trokhaeussá alakul, hogy az epigramma csattanós keménységgel fejezhesse ki a lesújtó értelmet :

Nincsen abba' semmi virtus, —
Verje meg a Jézus Krisztus! . . .

Látni való, hogy nem közönséges tanult ember műve e hatásra számított költemény s ha valóban az 1706-diki újabb esalódás alkalmával Rákóczi Ferencztől eredt, akkor méltó párja Mátyás király híres epigrammjának, melyet némelyek szerint a házasodással boldogulni törekvő Ausztriára szerzett 1477 táján :

¹ A zempléni változatban : *Akármiként kecsegtetnek.*

² Zemplénben : *Milyen a hold karimája.*

³ *Nagy levelet* Baróti prozódiaja szerint két pyrrhichiusnak is vehető. (Muta cum liquida.)

Bella gerant alii; tu felix Austria, nube!
 Namquae Mars alius, dat tibi regna Venus.¹

. . . Úgy vélem, a bemutatott kurucz epigramma elég találón fejezi ki a magyar nemzet történetének egy-két évszázados tanulságát s úgy vélem, a felsoroltakból eléggé meggyőződhetünk arról is, hogy még az oly igénytelennek látszó régi magyar költeményben is rejlik néha egy kis értelem és némi költői ügyesség, mely az utódok részéről az eddiginél nagyobb figyelmet és méltánylást érdemel.

¹ Tóth Béla a házasságkötő osztrák uralkodókban keresi e költemény szerzőjét. („A magyarság szálló igéi“ 24. l.) Alig bihető, hogy ők maguk dicsekedtek volna ilyen tárgyú verssel. Ugyancsak Tóth Béla ez epigramma párját hibásan közli. Mikor I. Napoleon elvette Ferencz császár leányát, a „Foelix Austria, nube“-t így fordították le Tóth szerint a magyar urak:

A mit veszett minap *kard annak* élével,
 Megnyerte Ausztria most a hüvelyével.

Az első sor helyesen csak így állhatott:

A mit veszett minap kardjának élével . . .

KANYARÓ FERENCZ.